

Павел Јозеф Шафарик
О ПОРЕКЛУ СЛОВЕНА
по Лоренцу Суровјецком

ПОСЕБНА ИЗДАЊА

Уредник
Зоран Колунџија

Наслов ориџинала
Von Paul Joseph Schaffarik, ÜBER DIE ABKUNFT DER SLAWEN
nach Lorenz Surowiecki
Ofen, Mit kön. ung. universitäts-schriften, 1828.

Превела
Стојанка Чекеревац

Copyright © за српско издање *Прометееј*, 2025.

Ово дело се не сме умножавати, фотокопирати и на било који начин репродуковати,
у целини нити у деловима, без писменог одобрења издавача.

Павел Јозеф Шафарик

О ПОРЕКЛУ СЛОВЕНА ПО ЛОРЕНЦУ СУРОВЈЕЦКОМ

Предговор

Павле С. Станојевић

Појовор

Александар М. Петровић

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

САДРЖАЈ

Павле С. Станојевић, ПРЕДИСЛОВИЈЕ	I–XVIII
Павел Ј. Шафарик, ПРЕДГОВОР	27
О ПОРЕКЛУ СЛОВЕНА ПО Л. СУРОВЈЕЦКОМ	29
ГРАФИКА И МАПЕ	163
О ПОРЕКЛУ СЛОВЕНА – део превода Шафариковог дела у <i>Лейпцигу Мајинце сријске</i> из 1829.	179
Александар М. Петровић, ПОВЕСНА МИСАО О ПОРЕКЛУ СЛОВЕНА КОД П. Ј. ШАФАРИКА	215
БИОГРАФИЈА ЛОРЕНЦА СУРОВЈЕЦКОГ	231

ПРЕДИСЛОВИЈЕ

I

Сви озбиљни истраживачи историје словенске цивилизације слажу се данас да Европа још увек мало познаје Словене, њихову прошлост, културу, уметност, обичаје, митологију, иако по површини њихове земље заузимају огромно пространство, а они чине више од трећине њених становника. О Словенима се више и праведније писало у XVI и XVII веку, него што је то наука у западној Европи чинила током XIX и XX века. Велико интересовање за прошлост словенских народа, а нарочито Срба, показивали су историчари у епохи ренесансе, који су први указали на вести о Словенима код античких и византијских хроничара, њиховој величини у прошлости и значају за развој европске цивилизације. Користећи богате библиотеке и архиве великих самостана и на владарским дворовима ренесансне Италије, у којима су се налазиле и књиге античких историчара, данас нестале, или намерно уништене на ломачама инквизиције, низ истраживача старије прошлости Европе сматрао је Србе за најбројнији словенски народ од кога су потекли сви остали Словени, чију прапостојбину су везивали за панонско-балканске просторе. Постоји огромна библиографија историографских дела изузетно познатих и образованих аутора који су Илире, Панонце, Трибале, Етрурце и друге старобалканске народе сматрали Словенима или врло блиским њима. Таква виђења најстарије прошлости Срба и Словена, на коју би сваки други народ са поносом указивао, у нашој савременој историографији су најчешће прећуткивана, понекад грубо одбацивана без научне аргументације, или проглашавана некритичким и романтичарским виђењем прошлости.

Са изузетком Русије и Пољске, историографија у осталим словенским земљама релативно касно се почела бавити најранијом прошлошћу Словена. Помоћне историјске науке, као што су археологија, етнографија, палеолингвистика, етимологија, палеографија, историјска географија итд.,

касно су се развиле у словенским земљама и због тог закашњења преузети су ставови туђих историографија и антисловенске тезе као важеће научне истине. Подаци о Словенима код античких писаца су ретки и штури, топоними и лична имена најчешће толико искривљени да је управо та чињеница припадницима нордијске (германске) историографске школе омогућила да промовишу више теорија о Словенима које нису биле научно засноване и добронамерне. Тако су и настале тезе да су Словени, у прошлости најраспрострањенији народ Европе, настали у скученим и за живот непогодним мочварама Полесја, или теза да су Словени млад народ који је на Балкан дошао тек у VII веку на позив цара Ираклија. Још већу збрку направили су са прошлошћу Срба, прихватајући као највреднији извор спис Константина Порфирогенита *О управљању империјом* (познат још и под називом *Моме сину Роману*). Истовремено, жучно су одбацивали све изворе који су указивали на оправданост другачијег приступа историји Словена. Очигледно да се нико од заговорника ових теорија није запитао како то да се тако млад народ, настао у некој забитој мочвари – без државне организације, писмености, традиције и културе – одједном појави на историјској сцени и прошири на две трећине Европе! Тако нешто сигурно да није било могуће и више је плод одређених политичких и експанзионистичких тежњи средина у којима су те теорије настале, него што имају озбиљну подлогу у науци. Словени су и тада по броју племена и становника били једна од најзначајнијих и најраспрострањенијих етничких група која се у изворима јављала под више познатих имена: као Венеди, Венети, Венди, Винди, Анти, Сармати, Сауромати, Сораби, Сирфи, Срби итд., зависно од назива који су добијали од суседних народа, или обавештености античких писаца.

Губитком српске средњовековне државе и падом под турску власт за дуже време нестала је и могућност систематског сабирања докумената о старијој српској повести, њихових истраживања и објављивања. Ипак, већ у XVII веку имамо Хронике грофа Бранковића, у XVIII Павла Јулинца и Јована Рајића, где се говори о најранијој прошлости Срба и Словена уз коришћење података из дела античких и византијских писаца. Појавом *Сербске летиописи* 1824. године расте интересовање и број текстова о овој теми, чему је свакако много допринео и Павле Шафарик својим прилозима о протословенској историји и историји словенске књижевности.

сти које је објављивао у првим књигама *Леттописа*. *Леттопис* у првим годинама излагања преузима и текстове најпознатијих савремених слависта и историчара који пишу о Словенима, као што су Карло Г. Руми, Јан Колар (*О имену Срб*), Александар Маћеховски, И. Б. Раковјецки (*О древним Словенима*) и други. Под утицајем Шафарикових радова објављено је и неколико занимљивих књига и чланака на ту тему, који су нажалост потпуно непознати нашој историографији (в: Исидор Николић, *Сјомени народа сербској у византијским сјисањелима*, Будим, 1843; Јевстатије Михаиловић, *Илири и Србљи*, или *Прејлед народности сјаросједиоца Илирика*, Н. Сад, 1843).

Међутим, крајем XIX века, наши историчари, школовани у Бечу и на немачким универзитетима, под утицајем германске историографске школе потпуно прихватају њихове ставове и у жестокој полемици и обрачуна са припадницима аутохтонистичке школе намећу их за дужи период као једино исправне и важеће.

На опасност од такве, дириговане науке упозорио је још 1955. године проф. Милоје Васић у „Историјском часопису“, у тексту о диригованој археологији, који се у потпуности односио и на стање у нашој историјској науци. Чувени научник, истраживач који је свету открио Винчу и њену цивилизацију, објавио на десетине књига и текстова у најпрестижнијим стручним часописима Европе, о проблемима везаним за тај локалитет, међусобним утицајима Винче, Грчке, Египта и Микене, пита се одмах на почетку: „Постоји ли диригована наука?“ и одговара – „На жалост код нас и данас!“ Васић затим наводи да се од средине прошлог века појавила тзв. „нордијска теорија“ која је наметнула тезу да је култура у југоисточној Европи поникла у Германији, одакле се раширила и на Југоисток. Васић се даље пита: „Има ли лека против ове очевидне заблуде? Наравно да има, али је он скуп и скопчан са дугим и напорним радом.“ Текст је завршио следећим речима: „... ја сам по дужности морао овим редовима скренути пажњу само на велику празнину у нашој историјској науци, која још не успева да одговара захтевима садашње међународне науке!“

Дакле, М. Васић је археолошким истраживањима дошао до чињеница које су убедљиво говориле против теза нордијске историографске школе, но у то време, његов добронамерни позив да се вратимо науци у истраживању старије историје ових простора, није био могућ. Тај опоми-

њући текст оца наше археологије није имао одјека, а резултати његових истраживања изложени су ненаучној ревалоризацији колега – цензора.

Тако једнообразан и шематизовани приступ изучавања историје Срба у нашој науци траје све до данас и, подржаван од званичних научних институција, тешко уступа место другачијим погледима.

Рана историја Срба и Словена имала је у новијој југословенској историографији третман који није одговарао њиховој улози и значају кроз историју. Права историја Срба на све могуће начине је минимизирана, или представљана неодговарајућим изворима и чињеницама. Најранија прошлост Срба је још увек велика непознаница, у науци се користи само мањи део сачуване историјске грађе о Словенима, а многи важећи закључци изведени су на основу искривљених података, тенденциозно писаних докумената и млађих преписа извора. Нарочито је занемарен период од сеобе народа па дубље у праисторију, те је и најмање познат и истражен. У диригованој послератној историографији рана српска историја је добила најмање простора, а прошлост Срба се озбиљније изучава тек од времена Немањића, па изгледа као да их није било на овим просторима и више векова раније. У неколико реченица спомињу се Часлав, Завида, или Бодин и то је све што се о ранијој повести могло научити у нашим уџбеницима. Прихватили смо тезе германске историографске школе о сопственој прошлости, дакле оно што су други, често кроз историју према нама непријатељски расположени, хтели да мислимо о себи!

Остало је неразрешено више научних проблема. Којим путем су наши преци ишли из те наводне прапостојбине; Како то да се на Пелопонезу Словени јављају већ половином VI века; откуда бројни топоними и хидроними који указују на српску присутност у изузетно удаљеним земљама – од Месопотамије, Кавказа, Црног мора, до Сибира и земаља данашње западне Европе?! Зашто се прећуткују Срби које спомиње Птоломеј, или радови нашег највећег палеолингвисте Милана Будимира? Шта је са Словенима код Херодота, Страбона, Плинија, Овидија, Мојсеја Хоренског, Приска, Орбинија, Данковског, Јана Колара, Шафарика, Момзена? Ко су били Пеласти, Трачани, Илири, Венети, Пикти, којим језиком су говорили, јесу ли изумрли или живе под неким другим именом данас?

О томе наравно нема ни помена!

У разлоге таквог односа према сопственој историји нећемо овог пута улазити, али морамо истаћи да постоји низ извора, докумената и књига који указују на веома рано присуство Срба на Балкану. Десетине познатих истраживача прошлости, од античких времена, преко ренесансних научника и историчара XVIII и XIX века, па све до Рибакера и Олега Трубачова, са изузетно јаким аргументима који су резултат мултидисциплинарних истраживања, заступају тезе да су централно Подунавље и Балкан прапостојбина свих Словена и да су Срби у свему томе имали изузетно значајну улогу.

Радови наших научника који су заступали те ставове одбачени су без права на одбрану, сетимо се само „случајева“ Милоша Милојевића, Милана Будимира, Фрање Баришића, Радивоја Пешића, Милоја Васића и многих других. Сви они оптужени су за „недовољну критичност“ према коришћеним изворима. Тако смо се олако одрекли припадника српске аутохтонистичке школе, прогласили непоузданим наше касносредњовековне хронике и бројне ренесансне писце, пореклом Словене.

Зашто се наша наука задовољава лако оборивом тезом о доласку Срба на Балкан у VII веку? Како је изазови открића тако великих научних непознаница нису привукли: Ко смо? Одакле смо дошли? Колико дуго смо овде? Где смо кроз прошлост све били?

На сву срећу нема непомерљивих научних истина које нова истраживања и сазнања не могу оборити. Десетак година уназад почело се са објављивањем дела, из различитих научних дисциплина, од антропологије, археологије, историје религије, до палеолингвистике која су новим погледом на старе изворе и откривањем нових чињеница наметнуле потребу другачијег сагледавања ране историје Срба и Словена.

II

Павел Јозеф Шафарик је рођен 13. маја 1795. у селу Кобеларову у Словачкој, где је његов отац био евангелички парох. Основну школу похађао је у Ржњави, нижу гимназију у Добшини (1808–1810), а протестантски лицеј у Кежмарку 1819–1814. године. Након двогодишњих студија (1815–1817) историје, философије и филологије на Универзитету у Јени добио је титулу доктора философије. До половине септембра 1819. боравио је у Пожуну (Братислави), где ради као васпитач сина поджупана Кубињија,

када одлази у Нови Сад за професора и директора Велике србске гимназије. Биографски подаци, породица, школовање, његови професори, школски другови и пријатељи, утицаји и политичка клима у којој се развијао и делао детаљно су обрађени у више текстова и зборника радова посвећених Шафарику, на чешком и српском језику, тако да их овог пута нећемо опширније наводити.¹ Наш циљ је да изложимо само оне чињенице из његовог живота које помажу разумевању његовог историографског рада, а првенствено књиге *О пореклу Словена*, и подсетимо на људе и догађаје који су одлучујуће утицали да се окрене раду на истраживању најраније словенске прошлости.

Павел Шафарик је код нас више познат као педагог, историчар старе српске књижевности и чувени слависта, док је онај други сегмент његове делатности у којем се бавио археологијом, етнографијом, критичким издавањем старих рукописа, палеографијом, филологијом и раном историјом потцењен иако је управо по тим књигама постао чувен у словенском свету. Разлог за такав однос према Шафарику свакако лежи и у чињеници да његова најважнија дела још увек нису преведена на српски језик, а како су штампана још у првим деценијама XIX века, најчешће на немачком језику, тешко су доступна ширем кругу заинтересованих.

Шафарикови савременици су изузетно ценили његову ученост, вредноћу и знање класичних и словенских језика, додељујући му у историји словенске филологије „једно од најугледнијих места“, сматрајући га уз Добровског и Копитара, оснивачем словенске филологије као науке.² Његов рад је обележио целу епоху, а са Коларом, Штуром и Палацким значајно је утицао на буђење свести о словенској узајамности и потребу објективнијег виђења ране словенске прошлости, историје језика и места

¹ Опширније о Шафарику на српском језику в.: ЛМС 186 (1898) поводом стогодишњице рођења у целини је посвећен Шафарику; Сима Н. Томић, „Књижевни и научни рад Павла Ј. Шафарика“, Литерарно-историјски преглед, ЛМС 197–202, 1899–1900; Васа Стајић, *Павле Јосиф Шафарик, први професор Српске новосадске гимназије*, Нови Сад, 1927; Станоје Станојевић, *Историја српског народа у средњем веку. О изворима*, Београд, 1937; Васа Стајић, *Српска православна велика гимназија у Новом Саду*, Нови Сад, 1949; П. Ј. Шафарик (1795–1861). Зборник чланака поводом 100-годишњице смрти, МС, Нови Сад, 1963; Ђ. С. Костић, „Павле Ј. Шафарик. О новој српској књижевности“, САНУ, Балканолошки институт, књ. 34, Београд, 1988; „Павле Јозеф Шафарик. Живот и дело“, Зборник радова са научног скупа у Новом Саду, 1995.

² Сима Томић је у ЛМС за 1899. годину (књ. 198, св. II, 2) написао: „Пре њега није ни било у правом значењу, у већем стилу словенске филологије; после њега она је била могућна, а само је то већ довољна заслуга да му овековечи име у аналима њезиним“.

Словена међу европским народима. Са озбиљном научном аргументацијом одговарао је на потцењивање Словена и омаловажавање њихових културно-историјских вредности. Матерњи језик и љубав према националној култури сматрао је као најзначајнији атрибут националног идентитета.

Долазак Шафарика у Нови Сад на место професора и директора Српске православне велике гимназије није био случајан, то је плод дубоких културних, трговачких и пријатељских веза Словака и Срба у XVIII и XIX веку, које су резултирале доласком низа словачких интелектуалаца на рад у српске школе у Војводини (Карло Руми, Павел Магда, Павел Бењицки итд.), упркос противљењу угарских званичних власти таквој сарадњи најумнијих представника два блиска словенска народа.³ Поред ових веза и дружење са српским ђацима и студентима у Жежмарку и Пожуну допринело је да се Шафарик заинтересује за српски језик и почне да учи ћирилицу, за народне песме које је Вук објавио 1814. године и нашу историју.

Шафарик је у Нови Сад стигао 15. септембра 1819. и први утисци о граду, згради Гимназије и људима су изузетно лепи. У писму Палацком од 19. IX 1819. године каже: „Место Нови Сад је изванредно. Онај ко овамо долази не може се довољно начудити откуда је та раскош, насељеност, образованост“. Нови Сад је у то време имао 20.000 становника и био је снажан културни, трговачки и политички центар Срба у Аустрији, „највеће србско општество“, како је говорио Вук. Јак трговачки и занатлијски сталез, формирано грађанство и за оно време бројна интелигенција, дали су му изразито српско обележје. Зато Шафарик нешто касније и пише за Нови Сад да је „... овде гнездо србства“. Посебно је Шафарик одушевљен „светом Фрушком гором“, која га подсећа на његов родни крај; Карловцима, бројним манастирима са богатим библиотекама, чувеним бербама грожђа и веселошћу тог „истинског словенског живља“.

У приступној беседи поводом преузимања дужности професора и директора Српске гимназије Шафарик је, између осталог, изрекао и оптужбу на тадашњи школски систем по коме су словенски народи у Угарској морали да уче на латинском и немачком језику, па није било простора

³ Угарска влада је 1823. године посебном одлуком забранила евангелистима право да буду професори и управитељи у православним школама, или секретари наших епископа, чему су се Срби супротстављали тражећи различите форме да овакву одлуку одложе или изиграју.

да се учи и свој матерњи језик и народна књижевност: „Нама није дато оно што су уживали древна Грчка и Рим, што је данас дато Немачкој, Енглеској, Француској, Русији, да се образујемо на матерњем језику...“⁴ По Шафарику, историја европских народа пружа доказе да ниједан народ није „стигао до првенства и врхунца славе без матерњег језика“. Такав говор новог директора Гимназије дирнуо је у срце све родољубе, „пробудио слатка чувства грађана“ и данима је био предмет разговора у новосадским интелектуалним круговима.

Шафариково словенство пробудило се у Кежмарку, а развило у Јени, као јасно уобличен свесловенски патриотизам. Биографи Шафарикови истакли су да је већ као ђак Лицеја у Кежмарку био редован читалац новина *Гласник Чешки*, чији је уређивачки програм био у духу идеја националног препорода. Издавач, Ј. Неједли га је овако дефинисао: „Сви се народи разликују међу собом *језиком* и *обичајима* својим, промене ли те две битне особине, тада престају бити засебним народима, а поставши другим народима приљубљују се онима чији су језик или обичаје примили. Ако се народ на тај начин измени, изневерава отаџбину, а отаџбина престаје бити мајком... Сваки је човек дужан своју отаџбину, тј. свој матерњи језик и обичаје свога народа срдечно љубити и свеколиким радом и трудом помагати њихово унапређење и ширење.“⁵ У почетку је то било романтичарско-песничко буђење националног препорода и родољубивих осећања, у Јени томе додаје озбиљан научни приступ у тражењу доказа о правој словенској протоисторији.⁶ У преписци са својим пријатељима Шафарик их на бројним примерима подучава како се треба борити за словенство, а не „звекати својим ланцима и њима се хвалисати“. Увидео је да се национални препород може остварити само на начин како је то извела Немачка. Немачка интелектуална и научна ели-

⁴ Васа Стајић, *Српска православна велика гимназија у Новом Саду*, Нови Сад, 1949, с. 228.

⁵ Ђ. Ђорђевић – Сима Н. Томић, „Павле Јосиф Шафарик – Биографско-историјска слика“, ЛМС, књ. 186, св. I, 1898, Нови Сад, с. 123.

⁶ Шафарик је сам изјавио да је расправа Јосифа Југмана о значају матерњег језика и народног васпитања „силан утисак произвела“ на њега. Велики утицај на младог студента у Јени имало је и писмо Палацког из 1816. године, који подстакнут истим идејама пише Шафарику да Словаци имају „читав легион песника“, али немају научника који би покривали различите научне области: „А где нам је географ? Где природњак? Где физичар? Колико има историка? Колико зналаца других наука? Да речем – срам нас било! Зар не лично сви ми који се правимо родољубима. Ја од сада прелазим са песништва на науку.“ Опширније о томе в.: Сима Н. Томић, *нав. дело*, ЛМС, књ. 197, с. 55–85.

та с почетка XIX века припремила је обнову Немачке и уједињење кроз нови програм просветне делатности у школама, на универзитетима и у широким народним слојевима; а научна дела имала су задатак да оправдају уједињење Саса, Хесенаца, Франака, Шваба, Аустријанаца и Пруса, различитих по много чему, у једну, монолитну немачку нацију. Све је у Немачкој тога времена било усмерено ка уједињењу и стварању Велике Немачке, што освешћује и бројне студенте из словенских земаља, указује им пут и облике рада на пољу народног препорода. Ту је коначно сазрела и ојачала „тежња његова да свој малени народ Словачки и пространи род Словенски пробуди из вековнога сна, из оне раздробљености, те да се морално и духовно оснажи...“⁷

Шафарикова жеља за изучавањем историје књижевности словенских народа подстакнута је уверењем о потреби познавања сопственог језика и прошлости народа, као и снажно пробуженом свесловенском свешћу. У недостатку квалитетних књига о овим областима Шафарик је схватио да је познавање ране прошлости Словена основни предуслов за реализацију планова за објављивање књига о словенским књижевностима и народима. Без познавања историје сопственог језика и прошлости сопственог народа ниједна заједница не може опстати и изборити равноправно место са другим старим народима Европе. Отуда вероватно и жеља да дође међу Србе, где се мађаризација ипак мање осећала него у Словачкој, где постоји изузетно лепа народна поезија, очувани стари обичаји и усмена традиција.⁸ Из свих наведених разлога већ у Јени Шафарик интензивно прати и предавања из филологије и историје, чита и преводи класичне писце и резултате најновијих археолошких и етнографских истраживања у словенским земљама како би на научно утемељен начин обрадио историју словенских језика и народа. Користећи богате библиотеке грађана Новог Сада, фрушкогорских манастира, Митрополијску библиотеку у Сремским Карловцима и податке Лукијана Мушицког био је у стању да релативно брзо попише и обради највећи део српских књига и прикупи податке о књижевницима. Резултате тог рада објавио је 1826. године у Пешти, на немачком језику, у књизи *Историја словенских језика и књи-*

⁷ Ђ. Ђорђевић – Сима Н. Томић, *нав. дело*, с. 127.

⁸ Павел Бењицки, дугогодишњи пријатељ породице Шафарик био је секретар митрополита Стратимировића, познавао је Шафарика и чак му слао помоћ док је био на студијама у Јени, па је врло вероватно и он утицао на Шафарика да дође у Нови Сад.

жевносѣи прѣма свим наречјима, која је својврсна енциклопедија историје језика и књижевности словенских народа од најстаријих времена до почетка XIX века. У обимном уводном делу на 80 страна дао је све што се онда знало о пореклу, прапостојбини и историји старих Словена, о њиховим обичајима, вери, култури и језику. Словенски свет је са одушевљењем дочекао њену појаву, а критичари су били једнодушни да су са овом књигом ударени сигурни темељи српској књижевној историји. Њено допуњено и преправљено издање објавио је Шафариков зет, Јосиф Лиречек, у Прагу 1864/65, под називом *Истѣорија јужнословенске књижевносѣи*. Никола Радојчић је сматрао да се у том делу „налази заматак и путовођа за драгоцено дело Шафариковог унука Константина Лиречека. Први, дакле, нацрт богате српске средњовековне културне историје дугујемо Павлу Ј. Шафарику“.⁹ А Сима Томић је још 1899. године написао да ова књига садржи „клице и заметке свим потоњим правцима, у којима се креће његов научни рад и делима које је после издао“.¹⁰

Из преписке са пријатељима из света науке вођеном за време боравка у Новом Саду избија „страсна тежња да продре што дубље у прошлост Словена“.¹¹ Од раније већ незадовољан начином на који су већина немачких и мађарских научника описивали прошлост Словена, Шафарик је припремио изузетно обиман материјал како би се и сам огледао на том пољу науке. Још пре појаве *Истѣорије словенских језика...* Шафарик је у *Лѣтопису МС* објавио неколико радова који су имали историјско-етнографски карактер уз текстове о историји књижевности у словенским земљама. Шафарик је тада био у изузетно добрим односима са уредником *Лѣтописа* Г. Магарашевићем. Обојица су се бавила науком, имали исте погледе о питању националног препорода словенских народа у Аустрији и Угарској и били најобразованији професори „новосадске сербске гимназије“. Готово у свакој свесци у првим годиштима *Лѣтописа* има по неки Шафариков прилог. У првој частици објавио је текстове *Каракѣтер Словенској народа вооѣишѣи* и *Покољѣнија Словенској народа у III десѣѣтини XIX века*. У следећим бројевима објавио је расправу *Средсѣва за*

⁹ Никола Радојчић, „Учитељ наш“, Зборник радова поводом 100-годишњице смрти П. Ј. Шафарика, Матица српска, Нови Сад, 1963, с. 10.

¹⁰ Сима Н. Томић, *нав. дело*, ЛМС, књ. 200, св. IV, с. 111.

¹¹ Н. Радојчић, *нав. дело*, с. 14.

најпредак лиџератури словенске и Словенска лиџература. Та сарадња са *Леттојисом* наставиће се и у наредним деценијама.

Током Шафариковог боравка у Новом Саду, поред проучавања дела античких и византијских писаца и различитих писаних извора, археологије, етнографије и митологије Словена, посебно га занима историјска географија. Без њеног познавања, сматрао је он, није се могао очекивати помак у истраживању старије прошлости Словена. Улагао је огроман труд и новац да дође до поузданих географских карата словенских земаља, нарочито се занимајући за квалитетне мапе Русије, Пољске, Словеније, Хрватске, Далмације и Србије. Био је незадовољан већином до тада објављених мапа, јер су имале пуно погрешних и нечитких топонима и хидронима баш у словенским земљама, који су му били потребни за етимолошка изучавања и као лингвистичка потврда код разрешења положаја словенских топонима у делима старих писаца. У једном писму Колару каже да је одредио локацију за око 100 градова и места спомињаних у српској историји, о којима тадашњи историчари нису ништа знали: „Најмање сеоце у мене не сме остати неодређено, макар у доба Атилино изгорело“.¹² Захваљујући добром познавању античких и византијских писаца Шафарик је долазио до нових историјско-географских чињеница о старој античкој топографији, често исправљао нетачна читања извора и погрешне називе места и личних имена. Грађу је црпео и из књига путописаца XVII–XVIII века, „Рачанског поменика“, Вукове *Данице*, ондашњих часописа у словенским земљама, али и кроз разговоре са бројним трговцима који су из свих крајева Балкана долазили у Нови Сад. Шафарик се као ретко ко пре њега озбиљно бавио старим изворима и писцима, пажљиво ишчитавајући њихове текстове он је открио пуно тога што су други пре њега испустили, или олако прешли. Из писама које је слао својим пријатељима у Беч, Јену, Праг и Братиславу, види се да је од њих тражио да му пошаљу највреднија издања античких писаца и најбоље студије и чланке у којима се расправља о историји старе Европе и византијско-словенским односима у првим вековима хришћанства.

Са изузетком Русије и донекле Пољске, историографија и помоћне историјске науке, важне за проучавање старије прошлости, у словенским

¹² Сима Н. Томић, *нав. дело*, ЛМС, књ. 200, св. IV, с. 113.

земљама су тек у повоју. Како је највећи део Словена у то време под влашћу германских држава и Отоманске империје, историја, археологија, етнографија и лингвистика нису на нивоу који омогућава систематска изучавања старе прошлости Словена. Водећи научници у земљама где су Словени тада живели, или били суседи, некритички су их омаловажавали, а наука је често била у директној служби актуелне државне политике. Архиви најчешће нису још ни основани, а грађа прикупљена и публикована, тако да тадашњи истраживачи морају да улажу огроман лични труд како би дошли до потребних извора и чињеница. Шафарик тражи шта је то што у тами далеке прошлости Словена и недостатку сигурних чињеница може најпре указати пут и дати резултате? Поновним читањем старих писаца убрзо открива да се у фонду најстаријих топонима могу наћи ти изгубљени сведоци ране словенске прошлости. Зато са невероватним жаром прикупља називе места, река, планина, обичаје, митологију, итд., што му је помогло да у односу на своје време и претходнике изради много бољу историјско-топографску карту словенских племена и земаља у прошлости, одреди где и како су живели и којим путевима се селили по Европи.

Шафарик се у то време одушевљава текстовима пољских научника Ј. Б. Раковјецког, Ст. Потоцког и Лоренца Суровјецког, који истражују свесловенску историју, археологију и митологију. Када је Л. Суровјецки 1824. објавио расправу *Sledzenie posyatka narodow Slowianskich*,¹³ одлучи се Шафарик да о њој напише критику која је према Копитаровој жељи требала да буде објављена у бечком часопису *Jahrbucher der literatur*. Како је Шафарик и сам већ имао обиман материјал везан за питања старије словенске прошлости, рукопис тог првобитног приказа нарастао је врло брзо до засебне књиге која је објављена у Пешти 1828. године под називом *Über die Abkunft der Slawen nach Lorenz Surowiecki*, или у преводу *О њореклу Словена њо Л. Суровјецком*. У уводу Шафарик каже да жели дати „сажет приказ целокупне расправе задржавајући речи писца“, али изостављајући све оно што је мање важно и понављање извора и

¹³ Ову расправу Суровјецки је прво прочитао на седници „Краљевског друштва пријатеља наука“ у Варшави, а затим објавио у часопису *Roczniki Towarzystwa Krol. Warszawskiego przyjaciol nauk*, Т. XVII, 1824; Као засебна књига текст је објављен 1861. године у оквиру његових сабраних дела у Кракову.

аргумената. Уз превод делова студије Л. Суровјецког, дао је и критичке коментаре, полемишући о тезама са којима се није слагао. Већу пажњу обратио је оним местима које је сматрао бољим и научно утемељенијим са жељом да се „коначно и праисторија Словена отргне часнијим рукама од нечасног презира и запостављања и повери брижљивијој нези“ објективних и образованих историчара и истраживача словенске прошлости. Шафарик се више трудио да допуни аргументацију Суровјецког, него да га критикује, како би новим доказима помогао основној идеји о старини Словена у Европи и дао јој још ширу научну подлогу. На крају књиге је обиман списак личних имена прикупљен из старих извора, имена словенских племена, назива места, река, планина и др., из Подунавља, јужнословенских и северноиталских покрајина, у којима је нашао словенску етимологију и тим аргументима доказивао „да су Словени још пре Јорданеса и Прокопија живели у Илирику и Тракији“.¹⁴

Шафарик закључује да су Словени морали и раније живети где им се и данас налазе националне државе, само скривени под другим именима. Римљани о Словенима не говоре као о новом, непознатом народу, а у језику њихових суседа налазе се многе словенске речи, лична имена, па и обичаји, што такође говори у прилог Шафариковој тези. Такође, низ топонима у Панонији који наводе Плиније, Птоломеј и Јорданес, има неоспорну словенску подлогу. По Шафариковом мишљењу име Срби је опште име за све Словене, како су сами себе називали, а име Венеди, је добијено од суседних германских племена. По објављивању књиге *О њореклу Словена* Шафарик је наставио да прикупља грађу и даље ради на проучавању прошлости словенских народа. У каснијим делима Шафарик се неких етимолошких доказа одрекао, за неке је сматрао да би морале бити боље потврђени и објашњени, али његова основна мисао да су Словени староседеоци у Европи није измењена ни у *Словенским старинама* објављеним 1837. године. Нема сумње да је ово дело имало значајну улогу у буђењу идеја свесловенске узајамности, националног препорода словенских народа и подстакла појаву сличних дела о раној словенској прошлости и у другим срединама. Шафарик је свестрано познавао изворе, старе писце, добро знао класичне језике и све живе језике словенских

¹⁴ Сима Н. Томић, *нав. дело*, ЛМС, књ. 200, св. IV, с. 111–134.

народа, што му је олакшавало рад и извођење етимолошких закључака. Прикупио је, проучио и дао тумачење свих тада познатих извора и дела која говоре о прошлости Словена.

Књига *О њореклу Словена...* у нашој историографији се готово и не спомиње, ни када је у питању укупно Шафариково дело, још мање као извор за рану историју Словена. Шафарика, као једног од највећих слависта и историчара свога времена уопште не спомиње, чак ни десетотомна *Историја српског народа* у одељку о досељавању Словена на Балкан! У нашим енциклопедијским издањима од Шафарикових дела најчешће се спомињу *Историја словенских језика...*, *Словенски народопис* и *Словенске старине*. Аутори одредница у *Народној енциклопедији СХС*, Станоја Станојевића, и *Енциклопедији* лексикографског завода у Загребу такође не спомињу ову књигу.¹⁵ У *Енциклопедији српске историографије* Симе Ћирковића и Р. Михаљчића, у одредници о Шафарику, аутор Ђ. Бубало каже да је Шафарик „...вратоломном етимологијом доказивао старост и распрострањеност Словена“.¹⁶

Ипак, историчари и филолози XIX века имали су много повољније мишљење о Шафариковом делу и књизи *О њореклу Словена*. Чувени Срењевски, поводом објављивања ове књиге, је написао: „Слава Шафарикова се утврдила, име његово почеше стављати упоредо са именима других западних слависта првога реда“.¹⁷ Познати филолог Ђура Даничић је о Шафарику забележио: „Знао је о Словенима све што се у његово време могло знати, – могло знати трудом према ком је сваки труд ништа... И казао је свету то што је знао. Што сад било који Словенин зна о своме народу, од њега је научио. И још свакоме врло много остаје да учи о своме народу из његових књига. Он је свакоме народу словенском показао шта је – шта је историјом, књижевношћу и језиком. Показао је толико да још нико није могао то све ни примити... Па ми Срби осим свију Словена бегасмо у особитој љубави таквога човека. Не треба ли да се поносимо што је таки човек, *један од њрвих људи своја времена у Европи*, био учитељ у новосадској гимназији.“¹⁸ Као што видимо, велики Ђура Даничић који је

¹⁵ Станоје Станојевић, *Народна енциклопедија СХС*, књ. IV. 1929, 983/4; ЕЛЗ, књ. IV, 1969, с. 239.

¹⁶ *Енциклопедија српске историографије*, Београд, 1998. с. 720–721.

¹⁷ Ђорђе Магарашевић, „У спомен Павлу Јосифу Шафарику“, ЛМС, књ. 186, 1989.

¹⁸ Ђура Даничић, *Ситнији сити*, СКА, Посебна издања, LIV, 1925, с. 262.

свакако био компетентан да процени вредност Шафариковог дела, сматрао га је за једног од највећих научника свога времена у Европи! Иларион Руварац, дуго година неприкосновени ауторитет у нашој историографији изузетно је оценио рад Шафарика, назвавши га и „учитељ наш, који се целог свога века и од свију Словена понајвише трудио у проучавању старих писмених србскословенских споменика“.¹⁹

Матичин *Сербске љетописи* већ у свескама за 1829. годину, у четири наставка 16(5–34), 17(21–50), 18(33–60), 19(11–33) објавио је опширне изводе из књиге *О њореклу Словена...*, под називом „Словени“, пруживши тако прилику и ширем кругу наших читалаца да се упознају са основним идејама Шафарикове књиге.

Поред Симе Томића, који је у више бројева ЛМС за 1899–1900. годину објавио обиман текст, у коме није улазио детаљније у оцењивање књиге *О њореклу Словена...*, историографским делом Павла Шафарика највише се бавио Никола Радојчић. У тексту „Учитељ наш“, објављеном у Зборнику чланака поводом 100-годишњице смрти Павла Шафарика, 1963. у Новом Саду, у једном пасусу од двадесет редова Радојчић даје изузетно негативну оцену ове књиге. Стога ћемо се мало више задржати на анализи његових оцена ове књиге, јер је индикативна за однос присталица тзв. „критичке“ историографске школе према изворима и делима која су о Србима и Словенима имали другачије мишљење од ставова германске историографске школе. Потпуно у духу ставова те историографске школе Радојчић критикује његове „смеле и смешне етимологије“, и закључке „да су се сви Словени називали Србима“. Даље у тексту, Радојчић стално хвали Шафарика као ученог и образованог, доброг znalца класичних језика и прилика у славистици и европској науци тога времена, али у исто време без аргументације оповргава Шафарикове тезе о старијој прошлости Срба и Словена. Ни на једном примеру није показао где је то Шафарик тако страшно грешио да би му опростили констатацију о „смешним етимологија“. Данас, у светлу најновијих открића, пре свега у археологији и палеолингвистици, Шафарикове тврдње све више добијају на вредности и значају, а највећи слависти подржавају тезе о много ранијем присуству Словена у Европи и на Балкану.

¹⁹ Никола Радојчић, *нав. дело*, с. 7.

Н. Радојчић критикује тезе Шафарика о распрострањености Словена, њиховој старини и присутности на тлу Европе, да би у следећој реченици величао Шафарикову ученост и „напоре како би све своје тврдње веродостојним изворима потврдио“, и што је „гвозденом марљивошћу сабрао све дотад познате изворе и целу литературу о Србима, с намером да њима, особито за старија времена, пре свега докаже своје погледе на Србе, на српско име међу Словенима, на његово пространство и старину...“²⁰

Нешто даље Радојчић наводи да је Шафарик „својом личношћу и са својим делима створио међу Србима такав углед да се у сукобима мишљења покаткад служило више самим његовим именом неголи ученим доказима“. Довољно је прочитати само ову реченицу па се упитати како то да неко створи себи такав углед у науци, а да у његовом делу нема вредности и да се служи „смешним етимологијама“. Као потврду својим ставовима Н. Радојчић наводи Илариона Руварца и његову полемику са припадницима „србске аутохтонистичке школе“ (или „родољубиве историографије“ како каже Н. Р.). Но, увек истиче и да се Руварац дивио Шафарикау, нарочито у Шафариковој научној величини“.²¹ Одвише контроверзних мисли да би их и ми некритички прихватили! Зар има иоле неког историчара који познаје Илариона Руварца, његов начин писања и вођења полемике са неистомишљеницима (често је био преоштар, до крајњих граница увредљив), а да сумња да би Руварац ударио и на Шафарика да је имао знања и аргумената, да уђе у полемику са њим. Није логично хвалити нечију ученост, знање старих језика, обим прикупљеног материјала, научни метод и критичка издања старих докумената, а подсмевати се резултатима проистеклим из тих истраживања. Због тога никако не стоје судови Н. Радојчића да су Шафарикова истраживања и резултати „само драгоцен докуменат о његовој високој учености, и о дубоком утицају који су они вршили на развитак српске историографије“.²² Њега такође, збуњује чињеница да су Шафарика подједнако прихватили и најбољи представници тзв. „критичке“ историографије и они из супротног табора – представници „родољубиве“ историографије.

²⁰ Исто, с. 15.

²¹ Исто, с. 16.

²² Исто.

Управо та чињеница, да су га крајем XIX века подједнако прихватили историчари из две супротстављене историографске школе, најбоље говори да су Шафарикови резултати и ставови имали научну утемељеност и непролазну вредност.

III

Из више разлога смо били дужни, нарочито наше научне институције, да је преведемо много раније: њен писац је по угледу и знању био међу првим славистима Европе тога времена, када је књига објављена живео је у Новом Саду и био директор Српске православне гимназије. Том књигом аутор је посебно задужио нас Србе, о чијем значају и улози у раној историји Словена је имао изузетно високо мишљење. Књига доноси обиље извода из дела античких и византијских писаца о Словенима, који до данас нису изгубили на вредности и може само да буде снажан подстицај младим истраживачима да се са још више труда окрену истраживању најраније српске историје, која нам је и најмање позната.

Да би олакшали сналажење у мноштву старих географских назива места, река и планина, дали смо и неколико географских карата, којих иначе нема у Шафариковој књизи, преузетих из дела најпознатијих истраживача ране словенске прошлости, без обзира на чињеницу да се оне не поклапају у свим детаљима са тврдњама Суровјецког и Шафарика.

Велику захвалност дугујемо госпођи Стојанки Чекеревац, која је уложила изузетан напор да врло тежак текст са немачког преведе на наш језик, поштујући језичку конструкцију оригинала, очувавши тако и дух времена у ком је књига настала. Једине измене у односу на оригинал су учињене на почетку књиге где Шафарик набраја раније ауторе дела о Словенима и даје скраћене називе, који су у нашем издању ради прегледности дати у загради. Такође, неколико мало познатих географских назива коришћених у Античко доба дато је са савременим називом у угластој загради.

Убеђени да ће богата грађа и бројне чињенице које Шафарик доноси у овом делу, допринети бољем разумевању најраније прошлости Срба и Словена, већем интересовању и јачању националне свести, посвећујемо је свима родољубима који додоше своје животе за одбрану отаџбине и право малих народа да живе у слободи.

Павел Шафарик је Словак, који је дуго живео и стварао међу Србима и Чесима, тако да подједнако припада културној баштини та три народа, што у будућности може бити само мост више у оживљавању културне, научне и привредне сарадње словенских земаља, а нарочито историчара и издавача.

Павле С. Станојевић

У Новом Саду,
Априла 1999. год.

Ü B E R
DIE
ABKUNFT DER SLAWEN

NACH
LORENZ SUROWIECKI

VON
PAUL JOSEPH SCHAFFARIK

DOCT. DER PHIL. UND DER F. K. MAG., PROF. AM GYMNASIUM DER GRIECH. N. UN. GEMEINDE IN NEUSATZ,
UND DER KÖN. GES. DER FREUNDE DER WISS. IN WAR-
SCHAU, DER GEL. GES. AN DER UNIV. IN KRAKAU UND
DER GROSS-HERZ. LAT. SOC. IN JENA CORR.

MITGLIEDE.

O F E N,
MIT KÖN. UNG. UNIVERSITÄTS-SCHRIFTEN.

1 8 2 8.

ПРЕДГОВОР

Према првобитној замисли овај рад је био намењен за објављивање у часопису. Но, како није дошло до реализације ове намере, због случајних околности, а рукопис је постепено нарастао сталним додавањима и проширивањима, да би достигао обим који је пет и шест пута већи од првобитног, одлучио сам се да задржим његов првобитни облик и да га објавим посебно, у нади да са овим нећу учинити лошу услугу пријатељима словенске историје.

Без обзира на моје настојање да се држим златне средине у истини на широком пољу истраживања старог доба, при подељеним погледима о праисторији Словена, знам да ће ипак две опције морати бити неизбежно незадовољне мојим путем који би једна смела да оцени као превише уску област словенске старе прошлости, коју сам обрадио, док ће га друга прогласити у овом проширеном облику за родољубива сањарења. Ипак, спокојно прижељкујем мишљење оних који имају право гласа чак и онда ако би исти, при једнаком уважавању достојанства науке и важности задатка, имали са мном различите ставове.

Различитост погледа је неизбежна где се историја не може преписати из архивских докумената, већ се мора поново стварати издвајајући материјал и начин обраде тек вештом комбинацијом из хаоса.

Али, ако и ова разлика у погледима служи само томе да се једна или друга опција боље покажу као истините, даљим и строжијим испитивањем, за које сваки нов документ који потиче из сопственог истраживања представља појачан подстрек, добитак је очит, а истраживач старог доба не може да очекује већи добитак.

Нико ко познаје пут историјских студија неће тврдити да праисторија најобразованијих народа Европе није ништа добила трудом истраживача у току три стотине година. Много тога што су мајстори и калфе сматрали завршеним, нестало је касније са лица земље као неупотребљив скелет:

али сама зграда је остала и постала је чвршћа, пространија и лепша. Тако отпада лишће које се храни док дрво расте и из године у годину доноси зрелије плодове. Нека се коначно и праисторија Словена отргне часнијим рукама од нечасног презира и запостављања и повери брижљивој нези часних диригената у историјском истраживању и вештини.

Још морам да приметим, да сам се у писању словенских речи, због недостајања опште ортографије, послужио из нужде често чешком ортографијом. Према томе, у таквим речима треба читати с као ћирилично ц или немачко tz. Остале везе које делимично одступају од слова не намећу потребу за шире објашњење добрим познаваоцима језика.

Аутор

Нови Сад,
15. маја 1828. године

Праисторија једног народа је обично прекривена непрозирном тамом као и сама праисторија људског рода. Народи, као и човек имају своје периоде детињства, младости, зрелости и старости. Као што се свест дечјег виђења, утисака и игара гаси у каснијим дечачким и младићким годинама и не може да освежи жар фантазије, временом истрошене њене трагове тако и пролазе периоди развоја народа и дела предака без трага, без преношења сазнања у наслеђе потомака, а онда је узалудан сав труд и борба каснијих нараштаја да се измами или изнуди говор од бескрајног белог листа прошлости. Али, као што је са оне стране границе историје, која почива на чињеницама и свести, све увиђено у таму кроз коју не продире ни један зрак светлости са било које небеске звезде, тако ипак није нигде строго одвојено царство историјског знања од заборав; они се много више додирују, као дан и ноћ, као у сумраку који слаби и појачава се, они прелазе својим границама једно у друго и оштар ум историчара једва да може да повуче линију која би била у стању да оба раздвоји тачно и непомерљиво.

Вештина историјског истраживања, тај позни плод зрелог човека, развијеног народа, људског рода, има између осталог да реши велики задатак, да на ближи начин одреди почетну и крајњу тачку сопственог стремљења и да му покаже следећи дух који жуди за знањем на непрекорачиву границу на којој започиње историјско знање и која осујећује све наде за даље напредовање. Јер чежња за слатким сазнањем о животу очева укореењена је дубоко у души човека; она дозива ратара од плуга, измамљује бујице суза радосница код слепог просјака када он опева велика дела предака, она оживљава на исти начин топлим зрацима радости груди научника када верује да раразњаје, у рушевинама временом расточене саге и испрекидана предања, гласове пророка повести.

Када, с једне стране, овај урођени снажни нагон, зрео да из садашњости сагледа прошлост, проучавајући порекло сопственог постојања и жи-

вота, објасни постојеће мноштво истраживања и докумената о сопственој праисторији, које се среће у сваком образованом народу, није јасно при сагледавању несавладивих потешкоћа везаних за истраживања ове врсте, а посебно у немогућности да се тачно назначи почетак историјског знања у повести једног народа и да се повуче сигурна линија раздвајања између поезије (књижевности) и стварности, зашто сви старији и новији литерарно образовани народи уз све богатство историје своје отаџбине могу да прикажу мало подударности о сопственом пореклу на трајно задовољство.

Неприступачност предмета и разлике у погледима истраживача у њиховом обрађивању су узрок што су крајњи резултати њихових студија из ове области увек утолико мање слични, уколико је научник продуховљен, а при том се служи што самосталнијом методом истраживања. Јер, док велики део историчара верује да дневни рад свог високог звања мора да отпочне из религиозно бојажљивог поштовања за чисту сигурну истину, утврђену неоспорним чињеницама и сведочанствима, или због отменог удобног нерада тамо где је сунце историје већ обасјало народ и где је започео светао дан његовог живота и делања, док други храбрији и жељнији знања усмеравају своје погледе у таму да би по могућности спознали раније, пре потпуног разоткривања жељно очекивану тајанствену појаву обавијену лажним велом магле, трагају многи на крилима фантазије да доспеју кроз неодмерене просторе историјске ноћи навише до извора светлости, које још није достигао ниједан прегалац и да спустани неизбежном судбином застану у поноћном часу, где престаје власт човека и започиње гледање духова.

Али различитост резултата истраживања о праисторији народа не одузима зато истраживачима дужну похвалу. Човек који стреми ка већем образовању треба да упозна историју свог народа у целости, јер само на историјском путу може да се задовољавајуће поучи о свом и туђем постанку и битисању; а сваки покушај приближавања овом циљу, колико год био несавршен, заслужује поштовање. Зато овде, као нигде другде, није само апсолутно мерило за истраживачку заслугу историчара успех његових истраживања, већ истовремено и искреност и верност убеђењу које га притом води и узвишеност крајњег циља којем стреми.

Након ових подсећања бацимо поглед на праисторију народа Словена, народа који се раширио од пре дванаест стотина година свог историјског

сунца на половини Европе и трећини Азије, владајући и служећи, који се непристрасном посматрачу најављује све више као важан у светској историји и онда ћемо наћи потврду за истинитост горњих навода. Таласи његовог најранијег живота разбијају се на једном жалу иза којег је за наш поглед све празно и путо; и његовој потврђеној истинитој историји претходи период сумрака за који се изоштрени разум писца повести многоструко труди да га одвоји од потпуне таме; и његов живот из младости и деловање имали су у старијим и новијим временима многобројне домаће и стране, ваљане описиваче, а да синови након жетве очева нису поштеђени труда да сами изађу на поље и пабирче.

Потребно је, у вези са нашом намером, да именујемо у тој области барем, примера ради, неколико писаца историје и да прикажемо њихова виђења. Најстарији писци који изричито спомињу Словене су свеукупно странци. Саопштења која они дају о њима, већином су узгредна и неплански испреплетана, отуда нису без противуречности па је целокупна гомила њиховог неповезаног извештавања крајње оскудно скрпљено дело, које може да има вредност коју смо приморани да му придајемо само услед потпуног недостатка истовремених домаћих извора. Ниједан од тих најстаријих писаца о Словенима не говори ни једном речју о њиховом пореклу и ранијем месту живљења. Домаће хронике започињу много касније. Калуђер из Кијева Нестор (1056—око 1111) говори о пореклу Словена изричито од Илира, јер на главном месту о праисторији, као што ће бити даље доказано, треба читати уместо Инорци убудуће Иљурци, и говори о револуцијама и сеобама дунавских Прасловена, изазваним од стране Влаха, који су Гали или Келти, не одређујући тачније време ових збивања. Епископ из Кракова Винсент Катубек (Wincent Kadubek, 1161—1223) указује такође на Илирију, Панонију и Каринтију као на праседиште Словена. Богуфал (Boguphal, умро 1253) назива Панонију изричито прадомином Словена. Ј. Длугош (Dlugosz, 1415—1480) заступа исто тумачење и проширује га својим и туђим наводима. Други истовремени и каснији хроничари извели су много одређеније аналогije о словенском народу. П. Пулкава (Pulkawa, око 1374) води Словене након градње вавилонске куле из Синеара кроз Халдеју у Јонију, затим водом до Константинопоља и даље за Бугарску, Русију, Корушку итд. А. Кранц (A. Kranz, умро 1517) приповеда да је Нојев најстарији син Туиско, од којег воде

порекло Немци, створио сина Вандалуса и да је његово потомство прихватило на северу име Вандали, а на југу касније име Словени. Његов савременик Маршалек (N. Marschalek, хроничар Vand. Col. 1519, f.), украсио је ову грађу још различитим другим додавањем. М. Кромер (Kromer, 1512–1589) говори о пореклу Словена од балтичких Венета и Сармата и сматра да су вендски и сарматски народи у основи идентични (De orig. et. reb. gest. Pol. Bas. 1555. год.). Рагузињанин опат Мавро Орбини смешта Илире у ред словенских праотаца [*Regno de gli Slavi*, Pesaro 1601. f.]. Суетис је хтео да припише част заснивања чешке нације Роксаланима [Bojem. natio Pr. 1614. Subcesiva 1615]. Клавер (Ph. Cluwer, 1580–1623) сматрао је старе Сармате за праве Венде и Словене [Germ. ant. Lugd. 1616, 1631, 2 f.]. Б. Латомус је исплео читаву збрку од прича о досељавању Вандала и Хенета, праотаца Словена, у Пелагонију, а одатле у Грчку и Сарматију [Genealoghron. Megapol. u J. E. od Westphalens Mon. ined. Lpz. 1739. ff.f.]. Ј. Пасторијус фон Хиртенберг (J. Pastorius von Hirtenberg) сматрао је Хениохе у Колхиди за праоце Хенета и истовремено за зачетнике Словена [De orig. Sarm. Dant. 1685. 8]. Френцел (A. Frenzel) говори о пореклу Венда од Хебреја због неких сличности у језику [De orig. I Sorab. Budiss. 1693–96. 4.]. Абел (C. Abel, 1677–1763) споменуо је Лаце и Цихе у Колхиди као прастаре Венде, због сличности имена са Љахима и Чесима [Немачка и саксонска Alt. Lpz. 1729. 1741. 3 Th. 8]. Више писаца историје је сматрало Бугаре на Волги и на Каспијском мору по пореклу сродницима Словена и тврдило да су Анти, Бугари и Словени потекли од праплемена Словена који су били настањени на Волги [Gatterer hist. Bibl. 10 Bd]. Јордан се потрудио, у свом иначе неупотребљивом склопу материјала, извученом већином из авантуристичких извора, да прикаже да су Словени првобитно живели на Танаису и Волги, на Понту и на Дунаву, али првобитно под именом Меотиди и Сармати [De orig. Slav. Vind. 1745. f.]. Гроф Бонде, а након њега Мелер (Möller) говоре о пореклу Словена од Финаца. Долчи (S. Dolci) је тражио доказе порекла Словена од Трачана, Сармата и Скита етимолошким путем [De illzr. I. vet. Ven. 1754]. Ј. Ф. Харткнох (J. F. Hartknoch, 1740–1789) тврдио је да словенски народи потичу непосредно од Скита. Г. Добнер (1719–1790) сматрао је у ствари Сармате правим Словенима и Вендима [Mon. hist. Boem. Pr. 1764. u. a.]. Пејсонел (M. de Peyssonel, 1710–1790) прогласио је Аваре, Угаре, Печенеге и Хорвате за

братска племена, која су потекла заједно од једног непознатог пранарода [Observ. hist. et. geogr. Par. 1765. 4]. Гроф С. Грубишић веровао је да је открио праоце Словена у Фригији [Disq. in. orig. et hist. alph. Slavo-Glagol. Ven. 1766]. Ј. Северини (J. Severini) произвео је од Хенета у Пелагонији како јадранске Венете, тако и остале Словене у које убраја и Трачане и Панонце [Comm. de inc. Hung. Sopr. 1767. Pannonia Lips. 1771]. Фререт (N. Freret, 1688–1749) је имао о старости словенског народа високо мишљење и сматрао је словенски језик мајком трачког и грчког [Oeuvres ed. 1796. T. I. mem. de l' Acad. d. Inscr. T. XXI]. Татишчев (1686–1750) хтео је, следећи разне старије писце, да произведе Словене од Ноја, преко низа азијатских и европских народа све до познатих векова [Ist. ross. Mosk. U. S. Pet. 1768. ff. 4]. Ј. Рајић (1726–1801), преиначио је у својој историји Готе, Вандале, Херуле, Аваре и друге народе у Словене [Ist. slav. nar. Већ 1792. ff. 8]. С. Клецевски (S. Kleczewski) покушао је да докаже да је словенски језик скитског порекла, а да су Словени потомци Скита и Сармата [Sar. eur. Leop. 1769. 4]. Ј. Х. Гатерер (J. Ch. Gatterer, 1727–1799) окренуо се одбацивањем Сармата Гетима и Дачанима [Comm. Soc. Gott. T. XII. u. a.]. Михаелис (J. D. Michaelis, 1717–1791) прогласио је Халдејце за Словене [Spic. geogr. Hebr. Gott. 1769, 4]. Са њим се сагласио Ј. Р. Форстер (J. R. Forster, 1729–1798). Ф. В. Геркен (Ph. W. Gercken, 1722–1791) одлучио се за Сармате као претке Словена [Vers. d. Gesch. d. Slaw. Lpz. 1771. 8]. Нису изостали ни покушаји да се Словени, због неких сличности у језику, прогласе праоцима Киргиза [Abh. e. Privatges. in Böhm. B. II]. Антон (K. G. Anton 1751–1818) је извео од Персијанаца Армене, а од њих Сармате или праве најстарије Србе на Волги и на Азовском мору од којих су потекли Будини, Роксалани и новији Срби, Словени [Vers. ub. d. Slaw. Lpz. 1783. ff. 8]. П. Х. Левеск (P. Ch. Levesque, 1736–1812) веровао је да стари Латини дугују основне тонове свог језика Вендима, или да су се праоци Латина и Словена морали одвојити у најранијим временима, пре него што су Тројанци и Венети проистекли од Словена и можда не дуго након разлаза човечанства [Essai sur l. rapports de la. 1. des Slaves avec celle des anc. hab. de Latinum]. Блиску сродност Римљана и Словена хтео је касније да докаже и П. Соларић (1781–1821) у делу *Римљани славенстйвовавши* [Of. 1818. 8]. Гебарди (L. A. Gebhardi, 1735–1802) настојао је да прикаже, искључујући Ските и Сармате, да су Словени потомци оних балтичких

Венда о којима говоре Плиније, Тацит и Птоломеј [Gesch. aller wend.-slaw. Staaten Halle 1790. ff. 4]. К. Манер (K. Mannert) је сматрао вероватним да су велики народи Скита, Сармата и Словена у ствари једно и да су само у различитим временским периодима добили та три имена од Грка и Римљана [Georg. d. Gr. u Rm. B. IV. Nürnberg. 1795. 8]. М. П. Катанчић (1750–1825) је разликовао два словенска народна племена, једно јужније које изводи од Илира и Трачана и једно северније које изводи од Сармата [De Istro Budae 1798. и. а.]. Нарушевич (N. Naruszewisz, 1733–1796) чија је недовршена истраживања о старим Словенима издало Краљевско друштво у Варшави пре неколико година, указао је на пут по земљама између Дњепра и Волге као на прапостојбину Словена и једним делом дао претпоставку о њиховом сродству са Сарматима [Hist. nar. pol. B. I. War. 1824. 8]. Шлецер (A. L. Schlözer, 1735–1809), некада склон да претпоставља словенске аборигине у Илирији, одредио је након тридесетогодишњег истраживања, у предвечерје свога живота, прапостојбину Словена, рачунајући Сармате лимигантес и Јазиге метанасте, у троуглу између Дунава и Тисе до Карпата и преко ове планине до унутрашњости Шлезеије, а одатле кроз неизмерљиве просторе њихове браће, Анте, источно кроз целу Молдавију и Влашку до Црног мора [Nestor Gött. 1802. ff. 8]. Ф. М. Апендини (Appendini) тражио је да докаже, ако није свима, али да је већини синова Јафета својствен илирско-словенски језик и да је то управо исти језик којим су говорили стари Трачани, Македонци, Илири, Скити, Гети, Дачани, Сармати, Келто-Скити и још неки други народи старог света [De praest. et. vet. L. illyr. Rag. 1806]. Пре Стулишена (Stullischen) Богуш (W. B. Sestrenčewiћ Boguš, рођен 1731) је извео порекло северних Словена и Пољака, од Сармата, а јужних од Венета и стопио ове народе у један по имену Склави, након једне победе северних над јужнима [Rech. hist. S. Pet. 1812. 8. Précis des rech. S. Pet. 1824. 4]. Прелат Чајковски (Czaykowski) настојао је такође да у једној историјској расправи прикаже, да су из великог народа Скита проистекли касније Словени, само под измењеним именом [Rocz. tow. Warsz. B. XI]. Мајевски (W. S. Maiewski) је особито указивао на сродност Словена и Индуса на основу сличности језика [O. Slawiannach Warsz. 1816. 8]. А. Мареј (Murray, 1775–1813) је са самопоуздањем раздвојио Сармате и старе Словене историјски и лингвистички [Hist. of the eur. langu. Ed. 1823. 8, нем. A. Wagner Lpz. 1825. 8]. Н.

М. Карамзин (1765–1826) следио је Гебхарда, између осталих, у извођењу порекла Словена од балтичких Венета, не без сагласности са Гатерером да и Гете уврсти у круг њихових предака [Ist. gos. ross. S. Pet. 1816–18. 2 A; 1819–26. 11. B. 8]. Ј. Добровски (J. Dobrowský), ветеран словенских литература, изрекао је у више рукописа тврдњу, да Словени нису сродни са Скитима, Сарматима и старим Венедима, нити да су у првом веку нове ере, као што је то сматрао на почетку, живели на Висли, већ да су тек са продирањем Хуна из Азије дошли овамо, или, што му је било вероватније, да су још одавно били настањени као суседи Гота иза Литваније на горњем Дњепру и горњој Волги [Gesch. d. böhm. Lit. Pr. 1818. 8]. Између осталих, племић Швабенау (J. F. A. von Schwabenu) је тражио да порекло Словена од старих Венда и Сармата поткрепи историјски [Hesperus Jahrg. 1819. M. Jan u. ff.]. Гроф Осолински (J. M. Tenczyn-Ossoliński, 1756–1826) сматрао је Херодотове Будине прецима Словена и разрадио је своје мишљење привремено с Кадлубеком [Wiad. hist.-kryt. B. II. Krak. 1819. 8; V. Kadlubek v. S. G. Linde Warsz. 1822. 8]. Г. Данковски (G. Dankowský) тврдио је једном да су Скити, а други пут Гети и Трачани Прасловени и да су Грци братски народ Прасловена [Fragm. z. Gesch. Pressb. 1825. 8; Die Gr. als Verw. d. Sl. Eb. 1828. 8].

Таквим претходницима, чија сам имена навео једно за другим према сећању, само ради објашњења претходно реченог, без свих набрајања или решетања досадашњих виђења, придружио се у најновије време Лоренц Суровјецки (Lorenz Surowiecki, умро 9. јуна 1827. год.) и саопштио је ученој публици резултате својих вишегодишњих истраживања у сопственој расправи. Суровјецки, ранији секретар у Министарству правосуђа, на крају саветник у Министарству за образовање и веру, члан Краљевског друштва пријатеља науке у Варшави, славан је и познат у царству науке као писац одличних историјских и политичких дела, писаних једноставним лепим језичким приказима и чистотом мисли, не само у његовој домовини већ и у иностранству и земљама сродним по језику и пореклу. И он је тражио, као што су то чиниле хиљаде пре њега и као што ће то чинити хиљаде након њега, у смућеним данима отаџбинске жалости, утеху у музи историје и спас у прошлости пред очајањем пуним обесхрабрениости, знајући добро да живот не може да угуши и умори човека ако он научи да разуме свет, за који свако треба да чини у свом домену

и према захтевима свога времена. О плодовима својих студија, једном делу о праисторији и истраживачима старина Словена, које садржи рукопис од три стотине страница, упознао је 1807. године своје земљаке преко *Варшавских новина*. Расправа о пореклу Словена, која лежи пред нама и која је 24. јануара 1824. године прочитана на заседању Краљевског друштва пријатеља наука у Варшави и потом је уврштена у XVII том летописа истог, а доспела је појединачно у књижаре под насловом: *Sledzenie poczatku narodów Słowiańskich, w. Warsz. 1824. 8*, изгледа да је само сажети извод из оног управо споменутог великог дела, које мора својом интересантном грађом и богатством садржаја, а ништа мање ни мушком самосталношћу у истраживању, да привуче велику пажњу сваког словенског љубитеља историје и да трајно утемељи поштовање према писцу отаџбинске литературе, који је умро прерано. Да бих оправдао ово мишљење, али и истовремено пружио неке примедбе на резултате истраживања Суровјецког, на основу сопствене студије, желим да овде дам сажет приказ целокупне расправе, задржавајући речи писца, али издвајајући за читаоца оно што је најмање неопходно да би имао потпуни увид, при чему ипак морам да приметим да ћу намерно изоставити понављање доказивања извора и да ћу поново приказати само она места која је и писац обухватио у свом тексту, која сматрам бољим и о којима морам у наставку поново да говорим:

„Словенски народ је“, рекао је Суровјецки, „како по свом пореклу тако и по својој необичној распрострањености, проблем који до сада још нико није решио задовољавајуће. Једва да се нешто чуло о Антима и Словенима када су већ њихове хорде боравиле у најпространијим земљама истока и запада грчког царства. Од Северног до Црног и Јадранског мора, а одатле преко Дунава до извора Мајне и Елбе. Словени су поред моћних и многобројних народа заузели територије старих Скита, Сармата, Алана, Роксалана, Гета, Бастарна, Панонаца, Илира, Маркомана, Семнона, Вандала, Бургунђана, Гота (с. 3).“

„Ако се баци поглед на неизмерно пространство ових земаља, изгледа невероватно да их је могао заузети и населити један једини народ у тако кратком времену. Али пошто чињеница не подлеже сумњи, а будући да историја говори о томе да су многобројна племена нестала, како раније у ратовима са Грцима и Варварима, тако и касније мешањем и истребљи-

вањем, мора се претпоставити да су Словени били бројчано још тада, као и сада, једнаки са најмногљуднијим европским народима, или да су их надмашивали.“ (с. 4)

„Заузимање половине Европе од стране тако многобројног народа било би мање зачуђујуће да је до њега дошло уобичајеним средствима и уобичајеним разлозима. Зна се шта један народ може да оствари када је обузет жудњом за пљачком и када је предвођен деспотским моћником. Историја нам показује много примера великих освајања, али ниједно није као освајање Словена. Док су се други народи, уједињени заједничким уређењем и влашћу обрушавали на непријатеља истовремено и у збијеним хордама, Словени су наступали појединачно у племенима, без међусобних повезивања, у малим групама, у различитим временима и у удаљеним пределима. Они су послушно следили на сваки знак вољу и наредбе свог вође; живећи у слободним заједницама Словени су при сваком подухвату пажљиво унапред одвагали предности, које би могли да задобију жртвујући сопствени мир. Други освајачки народи, потпуно привржени ратничком животу, летели су у застрашујућим хордама од места до места и намерно су гонили непријатеље да би их поробили и опљачкали им имовину; Словени нису застрашивали оружјем, били су по самој природи далеко више благи, прибегавали су добровољно исељавањима у стране земље само зато да би их својим знојем начинили плодним. Изгледа да је њихово провиђење било наклоњено њиховим делима и намерама и да су их крунисали трајним успехом; јер док су они застрашујући освајачи одавно нестали са прашином њихове пљачке у ништавилу, Словени су задржали у сред олуја најбурнијих векова своје изабрано место и доживели су срећно време, које им осигурава трајни опстанак и све већи углед.“ (с. 5)

„Изненађени надирањем словенског народа, раније непознатог по имену и домовини, трудили су се историчари да се усагласе о његовом пореклу и да открију његову прадомовину. Непрегледне гомиле овог народа нису могле ни непримећено да се увуку у Европу, ни да остану скривене на већ познатим просторима. Од похода Дарија, Александра и Митридата, па све до ратова Римљана, није постојао на северу ни један народ чија имена и седишта не би саопштили и одредили савременици. Дакле, међу тим народима морали су се налазити и Словени и најобазри-

вији истраживачи историје тражили су их ту са правом. Ипак су резултати њихових истраживања о имену и пореклу старих Словена и прадомовини већином опречни, да је немогуће уверити се о њиховој исправности.“ (с. 6)

„То што без обзира на мукотрпна истраживања многобројних научника, још увек немамо ништа задовољавајуће о пореклу великог народа Словена, крива је пре свега наopakост коришћених метода у тим истраживањима. Док су неки из предрасуда, држећи се уобичајених војних путева преносили само географска имена земаља на народе који су били у њима настањени и на тај начин мешали све једне са другим, храбрије од оних који су извели Словене из колевке људског рода кроз велике групе непознатих народа до њихових најмлађих изданака, тежили су други за сјајем водећих имена и следећи их изводили су порекло Словена од народа са којима нису били ни у најмањем додиру ни сродности. Да би се избегла слична заблуда и да би се приказало порекло словенских народа у уверљивој светлости, потребно је, пре свега, кренути супротним путем и полазећи од признатих чињеница винути се путем историје у таму најудаљенијих векова.“ (с. 7)

„Пошто Словене треба тражити само у Европи, морају се најпре тачније упознати народи овог дела земаљске кугле, њихова станишта и епохе њиховог досељавања, по чему ће се народ Словена моћи препознати без потешкоће и разликовати од осталих.“ (с. 8)

„Од памтивека насељавају пет главних народа Европу: Трачани, Келти или Гали, Германи, Скити и Венеди.“ (Еб.)

„Трачани, у које се убрајају Гети или Дачани, Корали, Беси, Кровићи, Мисирци и Македонци, насељавали су земље између Егејског и Црног мора, Дњестра, јужноисточних Карпата, а одатле са оне стране Истера и Саве преко Македоније до Илирије, Епира и Грчке.“ (Еб.)

„Западно од Трачана, с једне стране ушћа Саве, на обалама Дунава до средње Рајне, с друге стране од Илирије и јадранске обале до Анконе, даље дуж Апенина и Средоземног мора до Хиспаније, кроз целу Галију до Рајне и Британских острва, живели су Келти. У њих су убрајани Панонци, Скордисци, Илири, Венети, Боји, Таурисци, Рети, Хелвети, цисалпски Келти дуж реке По, Тусци, Лигури, даље у Галији трансалпски Келти, Арморици или Аквитанци дуж Атланског мора, од Сене до ушћа Рајне Белги, на Британском острву Брити, Каледонци, Пикти, Силури, Хибернијци, Иберци, Келтиберци, Турдитанци, Баски, Лузитанци, итд.“ (с. 9)

„Земље између Рајне, Северног и Источног (Балтичког) мора до скандинавског полуострва, Висле, јужних Карпата, средњег Дунава и Мајне заузимали су Германи. Њихова најбоља племена су била на следећим стаништима: од Рајне до реке Зале и Елбе, Фризи, Хати, Херусци; на изворима Мајне Хермундури; између Елбе и Висле на Балтичком мору, Ангели, Варини, Руги, Херули, Готи у данашњем Холштајну, Мекленбургу и Померану; испод њих Лангобарди, Тиринзи у пределу реке Хафел; даље Семнони од реке Зале преко Елбе до средње Варте; од те реке преко Гоплоа до Висле Бурунђани, дуж обала Пилице Лигијци; од Просне и Варте према Одри, Бури; на Премши и на изворима Одре, Ози и Готини; испод њих Нахарвали, Аријци; у данашњој Моравској Квади, у Чешкој Маркомани. Једно чувено племе Германа живело је од давног времена под именом Бастарни и Пеукини, прикљештени између Трачана и Скита, делимично на ушћима Дунава, делимично расути на обема странама Дњестра. Највећи део племена који је био настањен између Елбе и Висле носио је уопштено име Свеви и Вандали.“ (с. 10)

„Скитски народи су се пружали преко северних земаља између ушћа Дунава и Меотиса (Азовског мора). На Црном мору до Дона живели су прави Скити, изнад њих, дуж наведених река Будини и Гелони; даље према Дњепру и северу Сармати, Алани, Роксалани, Меланхлени, Еседони; на западној страни Дњепра Агатирси, Неури, итд. Гети и Турагети на Дњестру често су се мешали са Скитима. Једно племе Сармата, отргло се од осталих и настанило се за дуга времена на саставу Тисе и Дунава тачно између Трачана и Германа.“ (с. 11)

„Венди, пети главни народ Европе, насељавали су широки предео од источне обале Висле према северу до извора Дњепра и Волге у залеђини оног дела Источног мора, које су они називали вenedски морски залив. Пошто су Венеди били најмање познати старим писцима, од свих народа, нису допрле до нас вести о њиховим посебним племенима и њиховим насебинама.“ (Еб.)

„Ових пет првобитних главних народа старе Европе нису се састојали сасвим од огранака истог порекла и чистог сродства; напротив, неки огранци су се разликовали од осталих како по језику тако и по спољним природним одликама. Ближим посматрањем њихових станишта може се уочити да су на једнима били исти првобитни становници, а на другима

каснији освајачи. Непроходне клисуре, мочваре и неплодне степе биле су обично задња прибежишта истиснутих које је протерала надмоћ дивљих освајача из њихових бољих станишта. Међу трачанским народима од старих наводе се поименце, различитог порекла, Загори, Корали, Кровићи, Беси на Хелму (Балканском горју); Пеласти, Лелеги, Епироти у Олипу и Епиру између осталих, који се нису мешали са својим суседима који су их сигурно давно потиснули из равница и плодних предела. У келтском делу наводе савременици поред Илира, Далмата, Норика, Тускена, Лигура, Аквитана, Ибера, Турдетана, Баска, Силура итд., три станишта Венета, који су се по пореклу разликовали од Келта. Први су живели на Јадранском мору, други у Белгији, недалеко од Калоског мореуза код града Кале и у земљи такозваних Морина, а задњи у Галији у области данашње Вандеје. У Средишту Германа живели су као странци Готини и Ози, међу Венедима Ести или Гутони, без спомињања многобројних грчких и римских колонија на истоку и југу Европе.“ (с. 12–13)

„На тај начин су били издељени становници Европе око почетка нове ере и да није дошло до вихора, они би остали према свим изгледима још дуго на истом месту. Запажа се приврженост тлу домовине и задовољство њеним плодовима који су стално били све јачи; јер од Херодота до ратова Цезара и Помпеја није се више чуло о поновним значајним сеобама европских Варвара изузев Гала и Кимера. Само необуздана страст за пљачком и неутољива жеђ за крвљу Римљана изазивала је изненада мирна племена на селидбе, које су ускоро постале фаталне за њихове покретаче. Након варварског потчињавања Грчке, након истребљивања и протеривања разних племена на Дунаву, бацили су се сурови уништитељи народа на Галију и околину; и тако су незасићени прешли Рајну и заболи мач у срце Германије. Збуњени муњевитим препадом, један део њеног становништва подлегао је надмоћи, други део је био истребљен, а један део, бежећи од смрти и ропства, бацио се на своје суседе и браћу и потиснуо их из њихових станишта. Такви осииони поступци пробудили су освету снажног народа; гласови Ариовиста и Арминијуса одјекнули су од племена до племена и убрзо је германско оружје сломило моћ Римљана. Али не потраја дуго. Борбе за нужну одбрану претвориле су се у задовољство и жељу за освајањем, која је ускоро дала Европи сасвим ново обличје. Најпре су се бацили Маркомани из правца Рајне на Боје у

садашњој Чешкој и, пошто су их протерали, заратовали су са тих простора са Римљанима, од владавине Августа до пада Царства. Не задуго након тога, покренуо се један део Гота од Источног мора према Меотису (Азовском мору), ојачао сродницима из племена и народа, преплавио након тешких ратова Дунав, постепено Тракију, Илирију, Италију, Галију и Хиспанију. Са друге стране су друга племена стезала Римско царство. Од половине II века пребегли су Лизгири и Руги на страну Маркомана, Квада и Сармата, а први су били већ пред крај III века на Рајни и Некару. Почетком IV века протутњали су Вандали кроз земље до Црног мора, ујединили се на средњем Дунаву у Панонији и Илирији са Славима, Аланима и Бургундима и отишли одатле у Галију. Од половине па до краја V века надирали су чопори Руга, Херула, Тиринга, Сцира, Гепида и Лангобарда непрестано према средњим подунавским земљама и Италији и били су ту или истребљени, или су одатле одлазили на нова станишта. У то време су биле земље између Елбе, Источног мора и Висле или пусте, или изразито без народа.“ (с. 14–18)

„У време овог свеопштег метежа и осипања северних народа приближавали су се са истока Хуни; преостали германски народи морали су или да се потчине, или да траже нова станишта. Моћ ових варвара, којој су већ подлегли Маркомани, Квади, остаци Гота, Свева, Херула, Ругира (Руга) и осталих, била је на врхунцу да подјарми Европу, када је смрт Атиле спасла овај део земаљске кугле и дала сасвим други ток стварима. Од тога времена су нестали са својих станишта Сармати, Бастарни, Пеукини, Маркомани, Квади и на њихово место су дошли Словени, Авари, Бугари и мали хунски народи на Дунав. Један део Сармата је одведен још под Диоклецијаном у Белгију; други део се ујединио са Галима и источним Готима; остатак се повукао у освајање Италије заједно са Лангобардима након дугог лутања по Панонији, Мезији и Тракији. Бастарне, без сумње бројчано најмање, населио је Проб у Мезији и Тракији, а делимично су уништени у хунским ратовима. О времену када су свевски Маркомани и Квади сасвим напустили Чешку и Моравску немамо одређених вести; али толико се зна сигурно, да их је исељавање на изворе Дунава прилично ослабило и да се од похода на Галију под Атилом 451. год. више не спомињу у том делу. Вероватно је да се након пораза нису вратили на каталанска поља, а да они који су остали код куће или су подлегли ту-

ђинској надмоћи или су се иселили са својим саплеменицима на изворе Дунава.“ (с. 19–20)

„Огромно Римско царство, под чијим је теретом још недавно цвилела земља, било је на заласку V века у својим темељима већ толико уздрмано, да се у најгорем случају спасавало сасвим од пропасти само чистим случајем. Његова западна половина, дуж Јадранског мора до Галије, Шпаније, Африке и Британије, била је распарчана од стране северних варвара, а источна је била запала у такву немоћ, да је често била довољна шака разбојника да је уздрма. Обале Дунава, Саве и Драве претвориле су се у опустошене провинције без становника, у којима су лутајуће хорде номада градиле своје логоре и одатле стално нападале целокупно царство.“ (с. 21)

„На ово тужно чињенично стање наишли су Словени када су се приближили Дунаву. Остаци Хуна и других германских народа ускоро су их уверили својим примерима, да би се Византијско царство могло нападати некажњено. Нове придошлице су се на почетку задовољавале делимичним упадима, често сами или у друштву других; али тек што им је то пошло за руком, обузети склоношћу за ратом и пљачкањем, наставили су са масовним упадима. Отуда су за кратко време чврсто заузели ова станишта и ускоро се проширили до Константинопоља и Солуна ширећи страх и стављајући се у службу Грка и варвара мачем и крвљу. Ово је скренуло по први пут пажњу писаца тог времена на Словене; и без сумње овде је било прво поље на којем су својим оружјем као освајачи пожњели победничку славу. Да су раније учествовали у ратовима и немирима, који су покретали током пет векова север Европе, сигурно би имали ранијих вести о њима, али по свему судећи истовремено и вест о њиховом нестанку, као за друге народе.“ (с. 21–22)

„Почетком VI века, за време владавине Јустинијана, Прокопије и Јорданес су први који спомињу Словене и њихове упаде на грчку територију. Оба наводе њихова тадашња станишта северно од Дунава и Дњестра; али ни један од њих не наводи од којег периода су били тамо настањени. Само у приликама када су Грци предузимали нападе на њих може се закључити на основу мноштва у људству, да су већ насељавали многобројне градове и утврђења, да у тим земљама нису били нове придошлице. Поред ових, постоје и други разлози да се тврди да су се још пре Јустинијана приближили са севера и истока границама Византијског царства.

Крваве борбе са краљем источних Гота, Винитаром, изгледа доказују да су нека племена, преко Дњестра у данашњој Украјини, пре Хуна, у другој половини IV века, напустила своја првобитна станишта и спустила се према југу. Након пропасти Атилине владавине и након расула најхрабријих народа око средине V века није их могло у тим пределима ништа више зауставити на путу ка Дунаву. Из извештаја Прокопија сазнаје се у ствари о повлачењу Херула у Данску и Скандинавију и да су Чешка, Моравска и западна страна Висле према Елби пре краја наведеног века већ биле заузете од Словена.“ (с. 23)

„Пошто се појава словенских народа поклапа са епохом Хуна, неки каснији писци су закључили да су словенске народе, као потчињене, довели Хуни на Дунав. Ово мишљење нема никаквих историјских доказа; не налазе се уопште никакви трагови о томе да су Словени били присиљавани од Хуна да им служе у ратовима или да напусте своје станиште, те да је стварно постојала владавина Хуна над Словенима. Сви народи са којима су се Хуни опходили као пријатељи или поробљивачи наведени су поименце од писаца тога времена, али ниједан не спомиње Словене; а и сигурно је да их грчки историчари не би наводили као нове, непознате придошлице да су се они појавили још у време Атиле.“ (с. 24)

„Све ове околности доказују да су се Словени спустили на Дунав тек након пада хунског царства и да су Хуни, уколико су стварно владали целим севером, имали мање власти над Словенима него над другим народима. Јер, док су други морали да им служе у ратовима, изгледа да су Словени плаћали својим господарима чистим пријатељством или данком у новцу. Племена која су се најпре појавила на Дунаву предвођена вођама по имену Лауритас (Лаурета), Ардагастос (Andragastos, Радгост), Мезамирос (Мужимир), Пирагастос (Пиргост), Мусокиос (Мужок) била су потпуно независна и одговорила су опуномоћеницама Авара који су их позивали на потчињеност: 'Па где се под овим сунцем налази човек који ће нас покорити. Јер, ми смо навикнути да освајамо стране земље, а нико нас неће од наших одвојити и ми ћемо ту остати све дотле док у свету постоје мачеви и ратови'.“ (с. 24–25)

„Након одређивања времена прве спознаје Словена преостаје да се испита, под којим именом су их наводили савременици и одакле им је порекло. Прокопије извештава о томе: 'Nomen etiam quondam Sclavenis

Antisque unum erat: utrosque enim appellavit Sporos (Σπόρους, acc. pl.) antiquitas, ob id, opinor, quia σποράδην, hoc est sparsim et rare positis tabernaculis regionem obtinent, quo fit, ut magnum occupent spatium. Et vero ulterioris ripae Istri partem maximam habent.¹ [B. G. III, 14] Исти пише на другом месту: 'Palus (Maeotis) in Ponti Euxini litus evolvitur. Qui illic habitant, Cimmerii dicti olim, jam vocantur Uturguri. Ulteriora ad septemtrionem habent populi Antarum infiniti.² [B. G. IV. 4]. Гот Јорданес из истог периода говори о томе на следећи начин: „Introrsus illi [Scythiae parti ad confluentes Tibisci et Danubii] Dacia est, ad coronae speciem arduis alpibus emunita; juxta quorum sinistrum latus, quod in aquilonem vergit, et ab ortu Vistulae fluminis per immensa spatia Winidarum natio (не: venit, Winidarum natio, као што чита С.) populosa consedit; quorum nomina licet nunc per varias familias et loca mutantur, principaliter tamen Sclavini et Antes nominantur. Sclavini a civitate Nova... (читај Nouietunense) et lacu, qui appellatur Mursianus, usque ad Danastrum et in boream Visclatenus commorantur; hi paludes sylvasque pro civitatibus habent. Antes vero, qui sunt eorum fortissimi, qua Ponticum mare curvatur (не: qui ad Ponticum mare curvantur, као што чита С.), a Danastro extenduntur usque ad Danubium (читај: Danaprum); quae flumina multis mansionibus ab invicem absunt. Ad litus autem oceani, ubi tribus faucibus fluenta Vistulae fluminis ebibuntur Vidivarii resident ex diversis nationibus aggregati: post quos ripam oceani item Aesti tenent, pacatum hominum genus omnino.³ [De Got. or. c. 5]. На једном другом месту он томе додаје: 'Ermanaricus in Venetos arma

¹ „Шта више, име Славена и Анта је једно: јер су оба племена у античко доба названа Спорос (Σπόρους, acc. Pl.), мислим, из тог разлога, јер σποράδην, то значи разасуто. И област, где живе, заузимали су као расејани тј. са ретко постављеним колибама. И због тога заузимају велико пространство. И заправо поседују највећи део доње обале Истра (Дунава).“

² „Идући уз обалу Црног мора отвара се Меотско језеро. Они који тамо живе, некад су се звали Кимерани, а сада се зову Утургури. И безбројни народи Анта на северу имају земљу.“

³ „Унутар тог дела Скитије [на ушћу Тибиска у Дунав] је Дакија, овењана високим и стрмим планинама, као круна; близу њихове леве стране, која је окренута ка северу, и од извора реке Висле, на огромном простору, народ Винидара (не: венит, народ Винидара, како С. чита) се населио; Иако су њихова имена сада промењена по разним племенима и местима, они се и даље првенствено зову Славини и Анте. Словени живе од града Нове... (читај: Nouietunense) и језера, које се зове Мурсианус, до Данастра и на северу Висклатенус; Они имају мочваре и шуме за градове. Пре, заиста, они који су им најјачи, где Понтско море кривуда (а не: они који кривудају према Понтском мору, како С. чита), простиру се од Данастера до Дунава (читај: Данапур); Ове реке су много миља удаљене једна од друге. Али на обали океана, где се пију три ушћа реке Висле, Видиварци бораве из разних народа.“